primele poeme

ale lui

TRISTAN TZARA

urmate de

INSURECŢIA DELA ZÜRICH

prezentată de

SAŞA PANA

Editura Unu
Bucureşti 3 ● Str. Dogari 36

PRIMELE POEME

DE ACELAŞ AUTOR

LA PREMIÈRE AVENTURE CÉLESTE DE MONSIEUR ANTIPYRINE (Collection Dada, 1916). *Epuizat.*

VINGT-CINQ POÈMES (Collection Dada, 1918). *Epuizat.*

CINÉMA CALENDRIER DU CŒUR ABSTRAIT MAISONS (Au sans Pareil, 1920). *Epuizat.*

SEPT MANIFESTES DADA (Jean Budry et Cie, 1924). *Epuizat.*

MOUCHOIR DE NUAGES (Editions de la Galerie Simon, 1925).

INDICATEUR DES CHEMINS DE CŒUR (Editions Jeanne Bucher, 1928). *Epuizat.*

DE NOS OISEAUX (Edions Kra, 1929).

L'HOMME APPROXIMATIF (Editions Foucarde, 1930). *Epuizat.*

L'ARBRE DES VOYAGEURS (Editions de la Montagne, 1930).

OU BOIVENT LES LOUPS (Editions des Cahiers Libres, 1932).

L'ANTITÊTE (Editions des Cahiers Libres, 1933).

I : 89

primele poeme

ale lui

TRISTAN TZARA

urmate de

INSURECŢIA DELA ZÜRICH

prezentată de

SAŞA PANĂ

Editura Unu
Bucureşti 3 ● Str. Dogari 36

TIRAJUL ACESTEI CARŢI LIMITAT LA DOUASUTE TREI SPREZECE EXEMPLARE CONSTITUIE EDIŢIA ORIGINALA ŞI CUPRINDE: TREISPREZECE EXEMPLARE PE ROYAL MAT SEMNATE DE ILUSTRATOR, CUPRINZÎND IN FRONTISPICIU O AQVA FORTE DE YVES TANGUY TRASA DE EL ÎNSUŞI ŞI DISTRUSA DUPA TIRAJ, DIN CARI TREISPREZECE EXEMPLARE NUMEROTATE 1—10 ŞI TREI AFARA DIN COMERŢ IMPRIMATE PENTRU AUTOR, ILUSTRATOR ŞI EDITOR ŞI DOUA SUTE EXEMPLARE PE VELIN SATINAT NUMEROTATE DELA 11 LA 210.

EXEMPLARUL NR. 141

Copyright by Editura Unu 1934.

INDEX CRONOLOGIC

„Primele Poeme“ sînt scrise între 1912 şi 1915, adică dela vîrsta de 16 pînă la 19 ani. Trei poeme au apărut cînd autorul se mai afla în ţară; celelalte, lăsate în manuscris la prieteni, s'au tipărit ulterior în revistele şi la datele specificate. Ultima poemă e inedită.

VERIŞOARĂ, FATĂ DE PENSION — *Noua revistă romînă* Vol. XVIII, 11 (21—28 Iunie 1915).

VACANŢĂ ÎN PROVINCIE — *Chemarea* I, 1 (4 Octombrie 1915).

FURTUNA ŞI CÎNTECUL DEZERTORULUI — *Chemarea* I, 2 (11 Octombrie 1915).

VINO CU MINE LA ŢARĂ — *Contimporanul* I, 15 (29 Octombrie 1922).

CÎNTEC DE RĂZBOI — *Contimporanul* II, 27 (20 Ianuarie 1923).

GLAS — *Contimporanul* III, 44 (Aprilie 1924).

ÎNSEREAZĂ — *Contimporanul* III, 45 (Mai 1924).

DUMINECĂ—*Contimporanul* III, 50—51 (Decembrie 1914).

LA MARGINEA ORAŞULUI — *Contimporanul* III, 49 (Noembrie 1924).

TRISTEŢĂ CASNICĂ — *Unu* II, 19 (Noembrie 1929).

ÎNDOIELI — Inedită (manuscrisul păstrat de Saşa Pană).

Verişoară, fată de pension

Verişoară, fată de pension, îmbrăcată în negru, guler alb,
Te iubesc pentrucă eşti simplă şi visezi
Şi eşti bună, plîngi, şi rupi scrisori ce nu au înţeles
Şi îţi pare rău că eşti departe de ai tăi şi că înveţi
La Călugăriţe unde noaptea nu e cald.

Zilele ce au rămas pîn'la vacanţă iar le numeri
Şi ţi-aduci aminte de-o gravură spaniolă
Unde o infantă sau ducesă de Braganza
Stă în rochia-i largă ca un fluture pe o corolă
Şi se-amuză dînd mîncare la pisici şi aşteaptă un cavaler
Pe covor sînt papagali şi alte animale mici
Pasări ce-au căzut din cer
Şi lungit lîngă fotoliul ce-i în doliu
Jos — subţire şi vibrînd — stă un ogar
Ca o blană de hermină lunecată de pe umeri.
Dînsa vrea să o ridice dar
Işi aduce aminte şi îşi mîngîie colierul de pe gît
Pentrucă zăreşte cavalerul — şi atît:
Se apropie de bancă sora Beatrice sau Evelina
Profesoară de istorie sau de greacă şi latină
O, dece cînd se apropie vacanţa
O, dece trec zilele aşa de rar...
Frunzele şi florile cad ca foile din calendar;
Viaţa-i tristă, dar e totuşi o grădină!

Și Infanta sau Ducesa de Braganză
Iar adoarme sau își pierde importanța — căci tu numeri
Zilele ce-or să rămînă — socotind de mîini pîn'la vacanță

Eu încep din nou scrisoarea și îți scriu: Ma chère cousine
Je croyais hier entendre dans ma chambre ta voix tendre
et câline.

Vacanţă în provincie

Pe cer păsările nemişcate
Ca urmele ce lasă muştele
Stau de vorbă servitori în pragul grajdului
Şi-au înflorit pe cărare rămăşiţele dobitoacelor

Trece pe stradă domnul în negru cu fetiţa
Bucuria cerşetorilor la înserare
Dar am acasă un Polichinelle cu clopoţei
Să-mi distreze întristarea cînd mă'nşeli

Sufletul meu e un zidar care se întoarce dela lucru
Amintire cu miros de farmacie curată
Spune-mi servitoare bătrînă ce era odată ca nici odată,
Şi tu verişoară chiamă-mi atenţia cînd o să cînte cucul

Să ne coborîm în rîpa
Care-i Dumnezeu cînd cască
Să ne oglindim în lacul
Cu mătăsuri verzi de broască

Să fim săraci la întoarcere
Şi să batem la uşa străinului
Cu ciocul pasărilor în coajă de primăveri
Sau să nu mai mergem nicăieri
Doliu alb la fecioara vecinului.

Furtuna şi cîntecul dezertorului

A plesnit lumina din obuze
Şi a crăpat fulger în mîna noastră
Ca mîna Dumnezeului în cinci degete s'a despicat
Ajungem din urmă cetele şi le culcăm
Stîlcim stîrvurile lepădate în zăpadă
Deschidem întunericului înecat fereastră
Prin văile ce-au supt duşmanii ca ventuze
I-au ucis pînă în depărtarea lor cea mai albastră.

Gerul: oasele fărîmă, carnea mănîncă
Noi lăsăm inima să plîngă.

Dece alunecăm de-alungul muntelui spintecat?
Sbierînd şi-a descătuşat furtuna, leii,
In pădure-frîntă
Nu ajunge miezul inimii vîntul cel întunecat
Şi aşteptăm din ţimbale rărite
Limpede şi simplu glăsuire sfîntă
Pe dealuri leproase în văgăună
E ca ochiul craniului
Ne-am adăpostit noi spaima de furtună
Şi pornise unul să vorbiască fără şir
Acolo.

Am cules vorbele lui — cîte
Îmi pătrund ca vîrcolaci seninătățile lunare
Să-ți fac mărgele cu dinți de rechini
Ce joacă vîrtejuri de vise urîte.
Ochiul de rugină mîncat, foc îndreaptă
Noi intrăm în gura depărtării
Și sub șirul dinților de fort, ceilalți
Așteaptă.

E atît de întuneric, că numai vorbele's lumină.

Vino cu mine la ţară

Casă în construcţie cu ramuri uscate, ca păiajenii, în schele
Inalţă-te în ceruri cu seninătate
Pînă cînd norii ţi-or sluji de perdele
Şi stelele: mulţămirea lămpilor pe balcoane înserate.

Intre doi castani împovăraţi ca oamenii ce ies din spital
Crescu cimitirul ovreiesc — din bolovani;
La marginea oraşului, pe deal
Mormintele ca viermii se tîrăsc.

Dogkarul galben ne aşteaptă în faţa gării
In mine se rup trestii cu foşnet de hîrtie
Vreau să mă sfîrşesc încet de-alungul ţării
Şi să-mi ezite sufletul ca dansatorul pe frînghie.

Rătăcesc prin pădure
Cerşetori ţigani cu barbă de cenuşă
Că ţi-e frică dacă-i întîlneşti
Cînd îşi freacă soarele pleoapa pe poteci.

Călare o să mergem zile întregi
O să poposim în hanurile sure,

Acolo legi multe prietenii,
Te culci noaptea cu fata hangiului.

Sub nuci — pe unde trece vîntul greu ca o grădină de fîntîni
O să jucăm şah
Ca doi farmacişti bătrîni
Şi soră-mea o să citiască gazetele în hamac..

Ne-om desbrăca pe deal în pielea goală
Să se scandalizeze preotul, să se bucure fetele,
Vom umbla ca agricultorii cu pălării mari de paie
O să facem baie lîngă roata morii
Să ne întindem la soare fără sfială
Şi-or să ne fure hainele şi-o să ne latre cîinele...

Gîrceni 1915

Cîntec de război

Au crescut sperietori de păsări în ogor
Unde se înoadă brazdele de-aramă.
Ce zaci în staule
Să asculţi cornul pădurarilor?

Seceta
Mi-a uscat în suflet iarba
Mamă,
Şi mi-e teamă.

— Că zaci aici să te usuci
La vînt de toamnă.

Spre graniţe gonim,
Pe la biserici nu mai facem cruci;
Iubitele noastre
De s'ar preface în apa fîntînii şi umbră de nuci
Să ne oprim

Mamă,
Plîng mereu ca un sfîrşit de gamă
Că e drumul greu
Că ne tot chiamă.

Amar ne dor genunchii
Şi celelalte.
In ochi ne vîră vîntul unghii
Să plezniască luminele ca granate.

Aici poposiră trupe la amiază
Cum pîrîul se împrăştie în baltă
E pămîntul ars de durere pentru acasă
Dospeşte adînc ca păcatul într'un sîn de fată,
Dar nu ne potoleşte setea şi miroasă a pîine caldă.

In tabără
S'a surpat tăria norilor
A mînat stîrvurile la pîrîu
A crescut puterea apelor ca fuga noroadelor
Ne-a biciuit pornirile de dor
Le-a măcinat ca grîu.

Plop bătrîn în dunga şanţului crescut
Desfăşoară pîntecele, măruntaiele
Blondă-i fata hangiului din Hîrşoveni
Cîte ore mai avem?

Cu întristările pădurii am dormit
Am descoperit în mine iaz cu cîntec blînd
Din care plîng cu glas de sfînt:
— Bate cuiul suferinţii mai adînc că n'am murit.

1915

Glas

Zid dărăpănat
Eu m'am întrebat
Astă-zi că dece
Nu s'a spînzurat

Lia, blonda Lie
Noaptea de-o frînghie...
S'ar fi legănat
Ca o pară coaptă

Şi ar fi lătrat
Cîinii de pe stradă
S'ar fi adunat
Lumea să o vadă

Şi ar fi strigat
„Vezi ca să nu cadă".
Aşi fi încuiat
Lacătul la poartă

Aş fi pus o scară
Şi aş fi luat-o jos

Ca o pară coaptă
Ca o fată moartă
Şi aş fi culcat-o într'un pat frumoş.

Bucureşti 1914

Inserează

Se întorc pescarii cu stelele apelor
împart bucate săracilor, înșiră mătănii orbilor,
împărații ies în parcuri la ora asta care seamănă cu vechimea gravurilor
și servitorii fac baie cîinilor de vînătoare
lumina-și îmbracă mănuși
deschide-te fereastră — prin urmare
și ieși noapte din odaie ca din piersică sîmburul,
ca preotul din biserică,
dumnezeu: scarmănă lîna îndrăgostiților supuși,
vopsește păsările cu cerneală, înoiește paza de pe lună.
— hai să prindem cărăbuși
să-i punem în cutie
— hai la pîrîu
să facem oale de lut
— hai la fîntînă să te sărut
— hai în parcul comunal
pînă o cînta cocoșul
să se scandalizeze orașul
— sau în podul grajdului să ne culcăm
că te înțeapă fînul și auzi rumegatul vacilor
pe urmă li e dor de viței
să plecăm, să plecăm.

1913, Mangalia

Duminecă

Vîntul plînge în hornuri cu toată desnădejdea unui orfelinat
Vino lîngă mine ca o luntre în tufiş
Aşterne-ţi vorbele ca paturile albe în infirmerie
Că acolo poţi plînge nesupărat, că miroase a gutui şi a brad.

Spune-mi de ţări depărtate
De oameni curioşi
De insula cu papagali
Sufletul meu e vesel şi mirat
Ca un prieten ce s'a întors dela spital.

In glasul tău sînt femei bătrîne şi bune
Braţul tău mi-aleargă în sîn ca un pîrîu
Imi plac animalele domestice
In menajeria sufletului tău.

Pe pod un om e aplecat, fluieră în apă fără gînduri
La noi e cald şi bucurie ca şi cînd se nasc la stînă mieii
Povestea ta adoarme ca un copil legănînd un elefant de lînă
La noi e linişte ca şi cînd se-adapă caii la fîntînă.

Trec în şiruri lungi pe stradă fete de pensionat
Şi în fiece privire-i cîte-o casă părintească

Cu mese bune cu surori mai mici
Cu ghiveciuri de flori la fereastră.

Trece frigul pe coridoare cînd înserează
Ca un şarpe foarte lung tărîndu-şi coada pe lespezi
Lacul e cusut cu ață
Inecații ies la suprafață — rațele se depărtează.

La vecini, părintele-şi sărută fata, indiferent.
Ii face morală de despărțire
Balta s'a închis ca în urma unei fete porțile la mînăstire
Gîlgîitul sinucisei a speriat, — broaştele au încetat un moment.

Mă duc să mă întîlnesc cu un poet trist şi fără talent.

1915

La marginea oraşului

Scheletul din răchita răcoroasă
-l leagănă vîntul clănţănind dinţii
Prietene, vîntul îţi fluieră în oase
Melodii curioase, sbîrnîie frînghia

In inimă în umbra plîngătoare
Noaptea fug lupii de tine, se adună fluturii
Şi intră în cutia ochilor ca într'o floare,
Noaptea se rupe în jurul tău ca fluturii.

Coardele inimii dacă mai vibrează
Sînt arcuşul de vioară :
Caii nechează, în pajiştea morilor de vînt,
înoptează,
Mieii se sting ca îngerii de pază...

Din ospiciu ţipetele năvălesc
ca şerpii domesticiţi din lada de menajerie,
In vatra sufletului răcorit te-am îmblînzit.
Eşti albă ca liniştea unui şoim împărătesc.

— Vrei să mă frîngi în colonadă sfîntă
Să mă creşti în trandafir de iarnă

Să mă simţi în rugăciune, stîncă
In nopţi de vară grădiniţă simplă...

Te-am adormit în perne de lebădă
Pe lacul mîngîierilor mele
Am asvîrlit scheletul plăpînd cu miros de livadă
Te-am adormit ca lumina florilor din ulcele.

Tristeţă cosmică

In sămînţă de crini
te-am înmormîntat senin
ne-am iubit în clopotniţe vechi
anii se distramă
ca dantele vechi.

te caut pretutindeni doamne
dar tu ştii că-i prea puţin
te-am înmormîntat în noembrie
cînd se duceau şcolăriţele la prînz
n'au ştiut că erai în căruţă
că ar fi plîns.

cum se rostogolesc stăvilarele învinse
a doborît durere în părinţi
de hîrtie, carnea ta bătrînă
cum să fie? — galbenă şi tristă
şi te-am iubit în vioara buneicuviinţi.

toamna şi-a lăţit în ţară rana
s'a descheiat încet la sîni
şi-o să-şi descheie mai departa haina
ca vioara bărcii ruptă din stăpîni

o să-şi descheie'n trup de sînge carnea
care mă chiamă.

ne-am plimbat de-atîtea ori pe dig
prin vîntul care aduce corăbii văruite
şi înfige în cenuşă de plămîni cîrlig
dar digul e cărarea melcului
din inima Domnului.

gîndurile mele se duc — ca oile la păscut — în nesfîrşit
plîng în fluier pe cîmpie triste părţi de biografie
mă înec în desnădejde de fenomene sismice
şi pe străzi aleargă vîntul ca un cîine fugărit.

II

astrologii au întîlniri tăinute
într'una din cămările împărăteşti ca fagurele de miere
unde fac viitorului întîmplări pregătite
să tălmăciască dragostea în durere.

III

calul mănîncă şarpele nopţii
grădina şi-a pus decoraţii de împărat
înstelată rochie de mireasă — lasă
să-ţi omor în infinuturi, noaptea, carnea credincioasă

nebuna satului cloceşte măscărici pentru palat.

Indoieli

— Am scos visul vechi din cutie cum scoţi tu o pălărie
Cînd te găteşti în haina cu mulţi nasturi
Cum scoţi iepurele de urechi
Cînd te'ntorci dela vînat
Cum alegi floarea dintre buruieni
Şi prietenul dintre curteni.

Uite ce mi s'a întîmplat
Cînd veni seara încet de tot ca un gîndac
Bună multora ca leac, cînd mi-aprind în suflet foc de vreascuri
M'am culcat. Somnul e grădină hotărnicită cu îndoială
Nu ştii ce-i adevărat, ce nu
Ţi se pare că-i un hoţ şi împuşti
Pe urmă ţi se spune că a fost un soldat
Cu mine tocmai aşa fu
De-aceia te-am chemat să-mi spui — fără greşală
Ce-i adevărat — ce nu-i

INSURECŢIA DELA ZÜRICH

Et puis produire, viser si consciencieusement pour rater son but.

JACQUES VACHÉ

O soluție de continuitate ca o scufundare uriașă de teren în urma unui cataclism desparte literatura și istoria ei. Un hiatus peste care s'au ridicat baricadele minții precum o grădină suspendată a unei semiramide răsturnătoare de valori și principii și de pe care totul a fost trecut prin ochiurile unui ciur inedit. DADA. Există o literatură dinainte și alta după Dada.

Dada n'a fost, n'a vrut și n'a trebuit fi literatură, deloc școală literară, ci numai dadaism. „O pușcă încărcată cu sgomot pur" (F. Brunea). Dada atotștiutorul a aruncat la gunoi logicul și arta iar locul lor l-a revendicat pentru *idioția pură*. Dada, acest inventator al *telefonului cu spiritele*, a sfîrticat ca un fulger planeta unei arte facile și a unei literaturi în care creierul se mozolia ca într'o baie de gelatină și care asemenea sosului de sgîrciuri mai putea fi conservată doar în răceala de cavou a bibliotecilor cărora hîrtia imprimată se trimite din ordinul unui articol de lege și unde, din ceasul sosirii, i se pecetluiește fișa de încetare din viață.

Dada, anunță unul din manifestele comune ale grupării (1), este „amărăciunea care își cască rîsul peste tot ce a fost *făcut consacrat uitat* în limbajul nostru în creierul nostru în obiceiurile noastre. El vă zice: iată umanitatea și frumoasele prostii cari au făcut-o fericită pînă la această vîrstă înaintată".

(1) DADA SOULÈVE TOUT, Paris 12 janvier 1921

Epicentrul cataclismului a fost Cabaretul Voltaire din Zürich, în 1916, anul cînd alt cataclism, pregătit în cancelariile legaţiilor şi ale fabricanţilor de tunuri, sfîrtica prin continente intestine de pămînt prin cari trebuiau să şiroaie sîngele şi 30.000.000 de vieţi. Această Europă care ardea ca o romă în jurul Elveţiei şi-a găsit pe planul spiritual corespondenţă într'un tineret de toate naţionalităţile (1) doldora de revoltă, refugiat atunci în ţara care pe hartă pare o mînuţă de copil aşezată liniştit pe inima continentului.

Ignorînd valorile (aşa zise) inamovibile şi realitatea şi iubind paradoxul, Dada consemna logica şi nesiguranţa unor ani şi anarhia unui început de ev cu spiritele la paroxismul dezechilibrului. Revolta contra viziunii tradiţionale şi normale a lumii şi a realităţilor, credinţa că universul e mai miraculos. Astfel mişcarea îşi avea un ciment bine turnat prin sinceritatea explozivului din temelii: omenirea îşi trecea letopiseţii pela cea mai abruptă cotitură a vieţii.

●

In 1916 Tristan Tzara părăseşte Romînia. Pînă atunci redactase, în 1912, revista *Simbolul* la care colaborau Ion Vinea, Emil Isac, Marcel Iancu, A. Solocolu, Adrian Maniu. Tzara era la fragedul 16 ani.

Urmează un intermezzo. Numele lui apare abia peste trei ani tipărit sub o poemă din *Noua Revistă Romînă* condusă de Rădulescu-Motru şi încă de două ori, tot în 1915, în revista lui Ion Vinea, *Chemarea*.

Pe cer păsările nemişcate
Ca urmele ce lasă muştele
Stau de vorbă servitorii în pragul grajdului
Şi-au înflorit pe cărare rămăşiţele dobitoacelor (2)

Printre manuscrise, mai lasă limbii romîne, înainte de plecare, cinci strofe de pătrunzător şi personal Glas.

(1) Manifestul apărut doi ani după transplanarea grupului la Paris, recomanda pe semnatari că „locuiesc în Franţa, America, Spania, Germania, Italia, Elveţia, Anglia, etc.. dar n'au nici o naţionalitate". America trimisese pe minunatul Marcel Duchamp.

(2) Prima strofă din *Vacanţă în provincie*, publicată în *Chemarea* I, 1 din 4 Octombrie 1915.

Zid dărăpănat
Eu m'am întrebat
Astă-zi că dece
Nu s'a spînzurat

Lia, blonda Lie
Noaptea de-o frînghie
S'ar fi legănat
Ca o pară coaptă (1)

Dar abia de acum înainte Tristan Tzara trebuia să însemne pentru slova scrisă piatră de hotar.

La Zürich, în acel sfîrşit de vară se afla o echipă cosmopolită de tineri a căror conştiinţă interzicea ideia de război. Prin acest veto antirăzboiu, se găsesc uniţi dintr'un început. Domnia spiritul lui George Fr. Nicolai care în exil îşi scria de mult răsunet urmata *Biologie a răsboiului*. Aceşti pacifişti fugiţi de ororile cari înecaseră continentul erau poeţii şi pictorii Hans Arp, Hugo Ball creatorul Cabaretului Voltaire, Fritz Baumann, Emmy Hennings care era şi talentată „diseuză" (calificativul nu conturează îndeajuns pe această poetă prietenă a lui Hugo Ball şi animatoare a ideilor aceastuia), Richard Huelsenbeck, Marcel Iancu aflător acolo pentru studii anterior exodului, Max Oppenheim, Sophie Tauber, Tristan Tzara, H. Zlotky. Dela primul şoc de apropiere, evadaţii s'au îmbrăţişat cum după o cunoaştere dintr'o existenţă anterioară.

Hugo Ball (poreclit Rimbaud ; va trăi şi muri în mizerie) a închiriat o sală într'un local din vechiul Zürich, în Niederdorf. Un local unde burghezul cumsecade (pleonasm) nu intra. Alegerea s'a făcut sub degetul ajutător al providenţei : patronul cu care încheie contractul de preluare artistică a localului — denumit imeditat Cabaret Voltaire — era un om călătorit mult prin Africa. Revenise cu o valiză mintală de poezii, cîntece negre şi de ritualuri ale triburilor de cari s'a apropiat şi cu altă valiză de concrete măşti africane. Aceste valize vor fi „materialul de consultat" la alcătuirea programului de cabaret de

(1) Primele două strofe din *Glas*, publicate în *Contimporanul* III, 45 din Aprilie 1924.

către poeţii entuziasmaţi pentru o artă pînă atunci după cortina ignoranţei. Ball acoperă pereţii cu tablouri trimise de Picasso, Arthur Segal (originar din Romînia) şi cu altele luate dela prietenii de acolo Marcel Iancu şi O. van Rees.

5 Februarie 1916 : seara deschiderii. Emmy Hennings citeşte versuri simultaneiste de Richard Huelsenbeck, Tristan Tzara şi poeme trimise de Blaise Cendrars. O orhestră de balalaici cîntă arii populare şi dansuri ruseşti.

In acelaş an, la 15 mai, apare prima publicaţie *Cabaret Voltaire* redactată tot de Hugo Ball şi aidoma celor cari îi vor urma — apare la date sporadice. Revistele mişcării au fost discontinue, cîteva numere, cîteva titluri.

Muzica neagră şi variaţia celor mai nebănuite improvizaţii aduceau cu fiecare seară următoare, un public mai dens. Manifestaţiile din mîneca de prestidigitator a Cabaretului dospiau în amploare.

Acum trebuia grupului acestuia de entuziaşti o firmă. Misiune ce şi-au luat-o iniţiatorii Hugo Ball, Tristan Tzara şi Hans Arp. Trebuia un cuvînt cît mai pe măsura manifestaţiilor alogice, cuvînt cu sonorităţi de tam-tam, cuvînt ce să intrige şi să însemne indiferent ce şi să se pronunţe cît mai identic la Paris, Bucureşti, Viena sau restul lumii. Degetul lui Tzara a pipăit vorbele dicţionarului, s'a oprit şi a aprins fitilul uneia. Cuvîntul a rămas DADA. „Se pretează la calambururi — spune Breton. Chiar deaceia întrucîtva l'am adoptat". Da, da deşi pentru Dada, nu era egalul lui da

oui-non

pentrucă cele mai absurde idei obţineau permisul de circulaţie ale acestei mişcări. „Admirabilul spirit de revoltă al lui Tzara"(1) era dinamul manifestărilor de la Cabaret Voltaire. Dupăce se citiau acolo, erau publicate împreună cu picturile cari înoiau pereţii, în buletinul *Mouvement Dada,* prima revistă după botezul mişcării.

Grupul mai organiza spectacole încheiate cu conferinţe, expoziţii de pictură şi desen cubist. Versurile noi, poemele simultaneiste crestau minţile ascultătorilor nedumeriţi cu apa tare a noutăţii. Conferinţe explicau tendinţele

(1) Expresia lui André Breton.

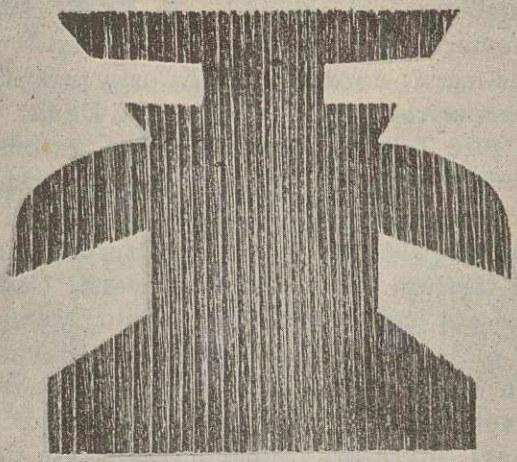

Tristan Tzara se propose de donner une série de conférences ayant pour thème le développement de l'art moderne. Il serait heureux de pouvoir compter en cette occasion sur votre bienveillant concours. Il traitera des problèmes suivants:

Le samedi 13 janvier à 4 h.

L'art ancien et l'art moderne

Le samedi 20 janvier à 4 h.

Du Cubisme

Le samedi 27 janvier à 4 h.

Les artistes exposants

Ces conférences se feront dans la Galerie Corray, 19 Bahnhofstr. (12 Tiefenhöfe) à Zurich.

Facsimilul unei Invitații 1317

tineretului în febră. Se însămînța entuziasm pentru muzica și dansurile negre. Dragostea pentru arta primitivă a negrilor, înțelegerea și perseverarea întru răspîndirea ei e una din temerarele contribuții ale dadaiștilor. Influența a fost covîrșitoare: curentul pentru arta primitivă a făcut școală. Descoperirea filonului revine lui Dada.

Tot în 1916 Tristan Tzara tipărește prima carte din Colecția Dada: *La première aventure céleste de Monsieur Antipyrine*, ilustrată de Marcel Iancu.

In anii 1917, 1918, cu același braț ferm Tzara agita ca un toreador flamura Manifestelor grupării. Cuvintele metal incandescent culegeau efervescente aplauze. El era „cîntărețul plin de farmecul teroarei, oferind licherul poemului în cupa granatelor, explodînd în mîna lumii, statuia ecvestră a unui nou destin... Loviturile de bici pe hoitul unei literaturi înfloriau cicatricele de sidef ale unui trup nou. Fără sinchisire distrugători ai senzurilor, niște porcideciini, niște adorabili" (Stephan Roll).

Grupul s'a mărit cu Wiking Eggeling creatorul primelor filme cubiste, Otto Flacke, Augusto Giacometti Hauser, Oskar Lüthy, Mary Wigman. Prin colaborări aderară Guillaume Apollinaire, Pierre Reverdy și Pierre-Albert Birot — autorul „poemei de urlat și de dansat", poemă generatoare a unui lirism al faptei — adică poeții cari în *Soirées de Paris*, *Nord-Sud* și *Sic* au precedat Dada cu o poezie zisă „cubistă", pentru a se recomanda echivalentă picturii lui Picasso. Tristan Tzara redactează Buletinul aproape în întregime și virulente Manifeste „pe cari nicio istorie a literaturii oricît de ostilă mișcării nu le va putea ignora. Profetul Dadaismului apărea la Cabaretul Voltaire cu ochiul impasibil apărat după transparentul monoclu cu panglică lată de moar, sfinx al unei legendare blîndeți"(1).

Buletinul își schimbă titlul cu numele străzii unde locuia Arp: *Der Zeltweg*. Tzara tipărește a doua și ultima placheta din Collection Dada care va mai apare la Zürich, *Ving-cinq poèmes*. Hans Arp colaborează cu desene.

(1) *Anthologie de la nouvelle poésie française* (Editions Kra, Pag. 423).

Poemul Dada?

— Luaţi un ziar, luaţi nişte foarfece, alegeţi un articol, tăiaţi-l, luaţi apoi fiecare cuvînt, puneţi-l într'un sac, agitaţi... (1).

şi scoateţi ca dintr'un săculeţ de loton!

Poate pentru poemul Dada „absolut":

BOIS PARLANT OU INTELLIGIBLE
SIGNE DE L'ILE DES PAQUES

VIOLON LAMPES UNE QUEUE UNE LUMIÈRE BLANCHE TRÈSBLANCHE FUIR SOLEIL ET ÉTOILE ESCARGOT OU POISSONS VOLANTS DANS LA GARE UN PIED HUMAIN SALLE D'ATTENTE DES POTS DIFFÉRENTS EN TERRE CUITE DEUX COUTEAUX UN OISEAU SUR LE POT EN TERRE CUITE L'AXE 4 HOMMES EN POSITION DIFFÉRENTE UNE ECHELLE

ICI LA COULEUR (2)

Altfel reţeta mai pretindea degetele cu vîrf de retină şi cu predestinat magnetism poetic ale lui Tzara. Din urnă fără accidente şi plină de măduvă creştea înecată în graţie

La chanson d'un dadaïste
qui avait dada au cœur
fatiguait trop son moteur
qui avait dada au cœur

l'ascenseur portait un roi
lourd fragile autonome
il coupa son grand bas droit
l'envoya au pape à rome

c'est pourquoi
l'ascenseur
n'avait plus dada au cœur

mangez du chocolat
lavez votre cerveau
dada
dada
buvez de l'eau

(1) Toate textele imprimate grotesc sînt traduse din cartea lui Tristan TZARA, Sept manifestes Dada, ilustrată de F. Picabia (Ed. Jean Budry et Co., Paris, 1924).

(2) Fragment din *Bois parlant ou intelligible*, în *De nos oiseaux*, ilustrată de H. Arp (Ed. Kra).

II

la chanson d'un dadaïste
qui n'était ni gai ni triste
et aimait une bicycliste
qui n'était ni gaie ni triste

mais l'époux le jour de l'an
savait tout et dans une crise
envoya au vatican
leus deux corps en trois valises (1)

Incă şase strofe în acelaş pur limbaj complectează acest Cîntec Dada din carate inimitabile.

Prin Dada o literatură vetustă a fost sfîşiată, o literatură ce mai respira din inerţia de a reacţiona a publicului şi a literatorilor să-şi înşire altcum slova decît în aceleaşi batalioane de păduchi. Nimic nu mai sgîria sub căptuşală creierul, nu-i punea nici un picior ascuns piedică. Era atita facilitate în ceiace în anii cari au precedat războiul se numia artă, atîta peltea zaharisită încît azi, ca un alt ou turtit de Columb, insurecţia de atunci pare simplă şi conformă programului. Şi totuşi, fără ploaia din mitralierele spirituale dela Zürich, fără asasinarea tuturor principiilor tabù, a tuturor zeilor cu picioare de lut văpsite cu alifii simulînd bronzul, fără acest Dada care n'a fost nici nebunie nici cumineţenie, gentilul meu burghez, sîngele care circula prin varicele artei s'ar fi sleit prin acea perseverare de a lipsi din cazanul în care fierbea contemporaneitatea, cum se sleieşte orice grăsime de porc cultural cînd manometrul personalităţii arată unul sau mai mulţi zero. Dada a lichidat vechile morale, a fost o reacţiune contra trecutului. N'a fost o formulă. André Breton i-a zis stare de spirit iar inventatorul: dictatură a spiritului în contra artei „mijloc de expresie" (2) care se prostitua cu oricine în patul oricărei idei bune, rele, hidoase sau graţioase, necesare sau nu şi care nega poezia activitate

1) fragment din *Chanson Dada*, în cartea precitată.

2) Intr'un articol apărut în 1920, Tristan Tzara îşi arată dispreţul contra acestui fel de poezie scriind: „gîndul se face în gură".

a spiritului. A fost un veto pe care în anii de holocaust al continentelor și din ei iscat asemeni unei unde sismice, cînd în restul lumii era interzis un cuvînt mai răspicat rostit, tineretul concentrat la Zürich îl svîrlia cu pumnul în fruntea ca o admirabilă felie de dovleac a Domnului Poet, a Marelui Romancier și a Grațioasei Pictorițe specializată în ochiul-boului și auto-portrete languroase. Din aceiaș Elveție care a gestat și revoluția socială, din aceiași Eleveție care mai tîrziu a cercat să adăpostiască o centrală a păcii, a pornit cu furie idoloclastă și declarația de război contra artei de pastișă. A fost o revoluție estetică, individuală — fără pseudopozi în massa cititorilor — fără menirea de a construi ci doar a trece prin etuvă. Umbra unui nihilism : „cu unitatea de măsură Eternitatea, orice acțiune este este zădarnică" (Tristan Tzara). Ideie de negație, logică în acei ani, pe care o regăsim mai dură și la Breton : „E inadmisibil că un om lasă vre-o urmă prin trecerea sa pe pămînt".

Supusă rœntgenului dadaiștilor, preacurvia artei a fost denunțată fără genuflexiunile adjectivelor gentile: ca pe o placă radiografică, sulimanurile cari ascundeau cabotinismul odată spălate, scheletul rămîne hidos de artificial. Dada ? Reacțiunea unor temperamente cari aruncă lestul sfintei tradiții în podul cu scaune scoase din uz. Cuvintele încep să fie alăturate rupte din chingile gramaticei și goale de senz să activeze în poem „prin simpla lor putere evocatoare în lumina unei magii tot atît de dificilă de sezizat cît și de exprimat" (1). In contra poeziei mijloc de expresie și pentru poezia activitate a spiritului. Fiind dictată de spirit nu va putea fi explicată. „Ne repugna dealtfel a o explica" (1). Numai depărtîndu-se de limbaj și de forma sa, poezia putea ajunge acolo și tot Tzara adaugă „dacă Dada nu s'a putut lipsi de limbaj, el a constatat îndeajuns greutățile și piedicile ce pune la eliberarea poeziei". Iar André Breton acuză pe oameni de greșala monstruoasă care îi face „să creadă că limbajul e născut pentru a le ușura legăturile reciproce". Deaceia au apărut în *Cannibale* alfabetul sub forma unei poeme de Aragon

(1) Tristan TZARA : Essai sur la situation de la poésie în *le Surréalisme a. s. d. l. r.* Nr. 4 din Decembrie 1931.

intitulată Suicide şi un extras de adrese din cartea de telefon cu titlul Psst semnat de Breton.

Umorul componentă a dadaismului trebuie primit aşa cum l'a înţeles Jacques Vaché: „un sens de l'inutilité théâtrale et sans joie de tout, quand on sait" (1).

Aceste manifestări, „reţeta" poeziei Dada, „sînt afirmarea că, opera poetică n'are valoare statică, poemul nefiind scopul poeziei, acesta putînd foarte bine exista aiurea" (T. Tzara). Drastică şi necesară luare de sînge din trupul pletoric la sufocaţie al Literaturii şi, pentru Artiştii ghiftuiţi cu Artă cel mai de efect emetic. Emile Bouvier numeşte dadaismul „o criză de creştere". Dar Bouvier e universitar cu cîmpul vizual pătat de cenzura insuficienţei de a înţelege (ca şi un alt mîzgălitor pe hîrtie a unei Histoire de Dada) cea mai radicală mişcare, cel mai caustic burete.

Pentru noi, din perspectiva celor aproape două decenii, Dada se defineşte CHINTESENŢA SUPREMEI INTELIGENŢE DESLĂNŢUITĂ PRINTR'O SUPREMĂ LIBERTATE A SPIRITULUI.

●

Nu există început, nu tremurăm şi nu sîntem sentimentali; vînt năprasnic, sfîşiem rufele norilor şi ale rugăciunilor şi pregătim marele spectacol al dezastrului, incendiul, descompunerea. Preparăm suprapresiunea unui doliu şi înlocuim lacrimile prin sirene întinse dela un continent la altul. Revoltă totală pînă la anarhie, fără degetul pe buze al moralei: „Dada ştie tot Dada scuipă tot"(2). Nu se clădeşte pe un cuvînt sensibilitatea; construcţia toată, convergentă perfecţiunii care plictiseşte, ideii stagnante ca o mocirlă de aur, produs omenesc relativ. Opera de artă nu trebuie să fie însăşi frumuseţa, fiind astfel un cadavru; nu trebuie să fie nici veselă, nici tristă, nici clară, nici obscură, nici să bucure sau să maltrateze individualităţile servindu-le budinca aureolelor sfinte sau sudoarea unei curse cabrate peste atmosferă. O operă nu e niciodată frumoasă prin decret.

●

Armistiţiul. Sfîrşitul războiului. Ultima tipăritură în Elveţia a grupului s'a numit *Anthologie Dada*. I-am văzut

1) Şi nu pragraful unui asterisc ci un platou de lumină ar trebui să cuprindă pe cei cari au fost dadaişti înainte şi independent de Dada: straniul Jacques Vaché şi, în Statele Unite, Marcel Duchamp şi Francis Picabia. Vom încerca-o altădată, aiurea.

2) V. nota (1) pag. 35.

coperta de sînge; sus la stînga, cunună o gravură de Hans Arp. Elegant tipărită, ca şi precedentele. Din străinătate trimiseseră pentru prima oară colaborări Aragon, André Breton, Cocteau, Chirico, Hausman, Paul Klee, Radiguet, G. Ribemont-Dessaignes, Ph. Soupault. O antologie — nu cîntec de lebădă ci cortina după primul act Dada (1).

La Paris, Dada continuă după dislocare prin revistele *Cannibale*, prima serie din *Littérature* (aşa numită prin antifrază) cerînd „independenţa artistului şi opere pentru totdeauna neînţelese". Se convoacă conferinţe-întruniri cu programul

Antiliteratură Dada
Antimuzică Dada
Antipictură Dada.

Organizatorii cîntau, vorbiau, ciocniau talgere şi publicul aştepta aştepta altceva decît vacarm. Or, programul Dada se consumase. Din aceiaş linie de demonstraţie a caducităţii unei anume poezii (poezie-artă, poezie-frumuseţă statică, poezie raft de băcănie sau chiar de farmacie), la un matineu (galeria Montaigne) al revistei *Littérature*, Tzara citeşte un articol de ziar în timp ce o sonerie îi acoperă glasul şi Picabia expune pe o tablă neagră un desen pe care îl şterge în faţa publicului nedumerit. Revolta auditoriului contra unor inşi pe cari îi socotia la locul lor într'un ospiciu, complecta manifestaţiile Dada ca o mănuşă degetele. Intervenţia poliţiei era uneori epilogul. Alteori un public în majoritate de literaţi era apostrofat dela tribună: Sînteţi toţi nişte dobitoci. Sînteţi toţi preşedinţi ai mişcării Dada! Prima manifestare din această serie s'a ţinut la Salonul Independenţilor la 5 Februarie 1920. Un neofit al dadaismului, medicul neurolog André Breton, întors de pe front spunea:

„Cubismul a fost o şcoală de pictură, futurismul o mişcare politică; Dada este o stare de spirit. A opune unul altuia înseamnă ingnoranţă sau rea credinţă.

Libera credinţă în materie religioasă nu seamănă unei biserici. Dada e libera gîndire artistică.

(1) Hausmann şi Huelsenbeck se vor înapoia după armistiţiu în Germania şi Dada va provoca, la amintirea profesiunii lor de pacifişti, o interpelare în Reichstag. Volanul mişcării e în mîinile poetului, atunci şi tînărul deputat, Bader.

Cît timp se vor recita în şcoli rugăciuni sub forma explicărilor de texte şi se vor face plimbări în muzeie vom striga contra despotismului şi vom căuta să turburăm ceremonia.

Dada nu se dă nimănui, nici iubirii, nici muncii".

Familia Dada crescuse. Manifestul *Dada soulève tout* (1) din 12 Ianuarie 1921 e semnat de E. Varèse, Tristan Tzara Ph. Soupault, Soubeyran, J. Rigaut, G. Ribemont-Dessaignes, M. Ray, F. Picabia, B. Péret, C. Pansaers, R. Huelsenbeck, J. Evola, Max Ernst, Paul Eluard, Suz. Duchamp, M. Duchamp, Crotti, G. Cantarelli, Marg. Buffet, Gab. Buffet, A. Breton, Beargeld, Arp, W. C. Arensberg, L. Aragon.

Lipsesc André Gide şi Paul Valéry cari în urmă cu doi ani colaborau la *Littérature*. Acesta din urmă cu aforisme perfect mulate pe spiritul Dada, precum „cea mai mică ştersătură violentează spontanul", iar perturbutorul Gide, se întreba : „Ah ! Cine va libera spiritul nostru de lanţurile greoaie ale logicei ?".

●

„Adevăraţii Dada sînt contra lui Dada", sau cum scria J. L. Blanche „Dada ne subsistera qu'en cessant d'être". Nevrînd nimic, dispreţuind toate sistemele „literare" vor dispreţui şi propria lor revoltă cînd va deveni reţetă. Se auto-intoxicaseră devenind proprii lor sclavi. Lui Philippe Soupault îi plăcea mai mult să i se spună Philippe Dada.

La Weimar, într'o conferinţă rostită în 1922, Tristan Tzara declară: „Ne separăm, demisionăm. Primul care îşi dă demisia din mişcarea Dada sînt eu". Declaraţia, s'ar părea de deces, e scrisă şi rostită de însuşi şeful mişcării într'un oraş din Germania, dupăce — simplă coincidenţă — la strămutarea grupului de pe malurile lacului Zürich la Paris s'a susţinut cu o adorabilă rea credinţă că mişcarea de libertate artistică sintetizată în Dada e instrumentul finanţei germane pentru destrămarea Franţei victorioase (2).

(1) Iată un ciob din care se află că
DADA EXISTE DEPUIS TOUJOURS
LA SAINTE VIERGE FUT DEJA DADAÏSTE

(2) Jacques RIVIÈRE în *Nouvelle Revue Française* IX, 72, 1920. Dar va reveni asupra acuzaţiei, în numărul pe August 1920 din aceiaşi revistă în articolul *Reconnaissance à Dada* ca urmare ripostei şi unei scrisori deschise adresată de Tristan TZARA (Littérature I, 8 şi 10, 1920).

La 1 Decembrie 1924 apare primul număr din *La revolution surréaliste*. Un nou grup o nouă antegardă. Porțile i le deschisese Dada: după negarea logicului, sentimentalului, dictatura spiritului lăsase singură realitate subconștientul acel lacăt secret, nebănuit, acea țesătură care nu minte și în care suprarealiștii își vor cufunda gălețile de exploratori ai unor forțe ignorate. Nu scrisese deja Dostoewski în „*Vocea subpămînteană*" sau în alt roman al său: „Admit că de două ori două patru e un lucru excelent, dar ca să laud totul, vă voi zice că de două ori cinci e deasemenea un lucru fermecător".

Textele suprarealiste vor fi într'un limbaj evocator sudat din însăși materia din care sînt plăsmuite visele. Pași inconzistenți pe trepte suspendate printre insule neverosimile cu faună și fructe magice. Invulnerabile rostogoliri în abis în secunda plină cît un ev de perepetii mai mult decît reale. Imponderabil kaleidoscop; mereu improspătat vocabularul de nabab risipitor, un „talaz de vise" (1). Va fi o nouă ofensivă, individualistă la începutul ei, fiindcă de brațele noilor chinuiți ai spiritului, cari în parte erau cei de eri, au crescut în primii ani de pace, dezordinea și nesiguranța.

Dar în revista aceleiași grupări, peste un deceniu, Tristan Tzara, care se va afla acolo pentrucă între Dada și suprarealism e continuitate și întrepătrundere (nu o continuitate flască ci de swinguri uneori violente și determinante), termina un tablou al poeziei actuale adoptînd fraza lui Lautréamont: „l'art doit être fait par tous, non par un".

Sașa Pană

(1) *Vague de rêves*, titlul unui manifest al lui L. ARAGON, apărut în 1925 în Nr. 2 al revistei *Commerce*.

TABLA

Index cronologic . 7

Verişoară, fată de pension 9
Vacanţă în provincie 11
Furtuna şi cîntecul dezertorului 12
Vino cu mine la ţară 14
Cîntec de război 16
Glas 18
Inserează 20
Duminecă 21
La marginea oraşului 23
Tristeţă cosmică 25
Indoieli 29

Insurecţia dela Zürich 31

S'A TERMINAT DE IMPRIMAT LA 13 FEBRUARIE
1934 DE CĂTRE STUDIO GRAFIC „STEAUA ARTEI",
BULEVARDUL MARIA NR. 2, BUCUREŞTI (1)

unu